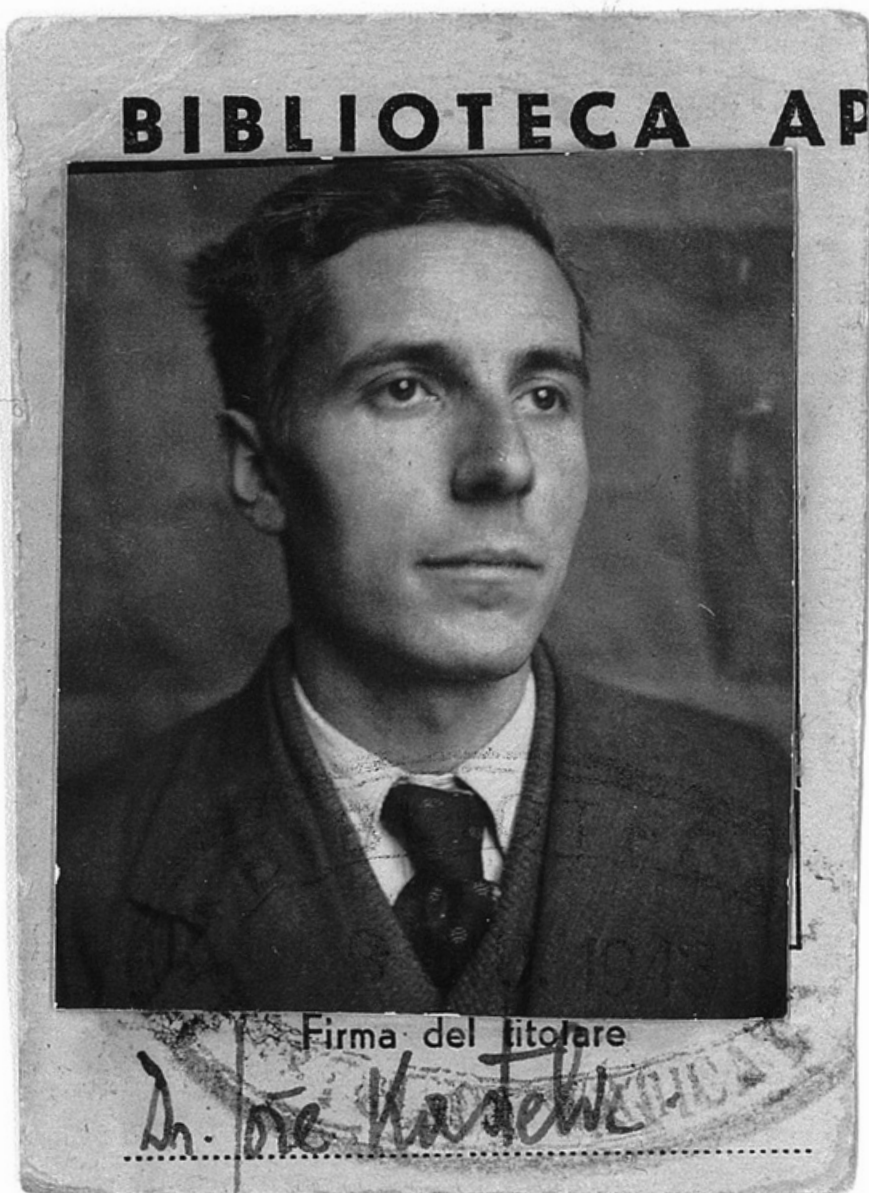

Jože Kastelic leta 1943. Z izkaznice za Vatikansko knjižnico. Iz družinskega arhiva.

Jože Kastelic (1913–2003)

Pogled na moje maturitetno spričevalo (matura 1932)*

Na mizo pred seboj sem razgrnil spričevalo: »Kraljevina Jugoslavija, Državna klasična gimnazija v Ljubljani. Izpričevalo o višjem tečajnem izpitu (zrelostnem izpitu) – Svedočanstvo o višjem tečajnem izpitu (ispitu zrelosti)« z državnim grbom in kolkom za »250 dinara« in datumom z dne 23. junija 1932. In – spomin se razgrne kako ta pola skoraj sedemdeset let stare listine in misli, spremljane od čustev in z njimi obložene, se ozirajo v »mladosti temno zarjo«.

Iz Šentvida pri Stični sta me poslali mama in teta Ančka s pomočjo duhovnika, beneficijata Josipa Ovna, v Marijanišče na Poljanski cesti v Ljubljani in me vpisali na realno gimnazijo na Poljanah. Jeseni leta 1924 sem tako prišel v šole. Zdaj jih je študentov iz naše občine in fare več sto, takrat pa smo bili samo štirje in jaz sem bil med njimi kar precej siromašen. Z mamo sva šla peš v Višnjo goro po čevlje k nekemu upokojenemu duhovniku, »doktorju svetega pisma«, Mavrinku.

Med božičnimi počitnicami pa so se v Beogradu spomnili in so na realnih gimnazijah odpravili latinščino v prvih štirih razredih. V Marijanišču smo se morali zato gimnazijci s Poljan prešolati na Klasično gimnazijo zraven Narodne galerije. Tja smo potem vsako jutro hodili »marijaniščniki« v skupinah skozi vse mesto do te nepozabne naše šole. V osmem razredu pa nisem – zaradi neke mladostne upornosti, ki mi je nekako rasla iz Nietzschejevega *Zarathustre* in Joyceovega *Uliksa* ter iz Heineja, ki sem jih takrat vneto prebiral v nemščini, bil več sprejet v Marijanišče, ampak sem se vsak dan vozil z vlakom od doma v Ljubljano. Ravnatelj Marijanišča, prelat Andrej Kalan, pa mi je dajal dokaj izdatno mesečno podporo.

* Prvič objavljeno v: Zbornik ob 100-letnici šolskega pouka v zgradbi sedanje Osnovne šole Prežihovega Voranca, Ljubljana, ur. A. Pirkmajer Slokan (Ljubljana: Osnovna šola Prežihovega Voranca, 1999), 70–73.

Tako so šla gimnazijska leta od 1924 do 1932, osem teenagerskih let mladostnika. Pričel sem pisati pesmi, »pesnikovati«, morda tudi »pesniti«. Na gimnaziji smo izdajali svoj list *Žar*, pesmi pa mi je tiskal tudi Franc Saleški Finžgar v *Mladiki* in prav v času mature v *Domu in svetu* Rajko Ložar, kar se mi je bolj kot samo maturitetno spričevali nekako domišljavo zdelo za dokaz prave zrelosti.

V maturitetnem spričevalu in spričevalu za osmi razred gimnazije vidim učne predmete, imena profesorjev in njihove podpise – in skozi vrata spomina vstopajo žive osebe. Verouk na prvem mestu: dr. Ivan V r e č a r. Suha, visoka, jezuitska postava, belega obraza nad kolarjem z belim celuloidnim ovratnikom iznad črnega oprsnika. Taka kot on sam so bila tudi njegova izvajanja dogmatike, o duši, o Bogu, o večnosti – ne odbijajoča, a nezanimiva, iz knjige, ne iz duše govorjena. – Srbskohrvatskoslovenski jezik s književnostjo – tako se je imenoval ta utopični jugoslovanski jezik, že zaradi samega imena žaljiv in osovražen pri dijakih. Toda mimo uradne fraze smo imeli samo predmet »slovenščina« in dolga leta ga je učil dr. Ivan P r e g e l j. Bil je velik pisatelj, eden največjih slovenskih, in debatirali smo, ali ne presega samega Cankarja. Vedno je sedel za katedrom, govoril o slovenski literaturi v okviru velikih evropskih literarnih tokov, zanimivo, izobraženo, prepričljivo, vneto. Discipline pa ni znal posebno uspešno priklicati. – Nemški jezik je poučeval dr. Ivan G r a f e n a u e r, avtoriteta med literarnimi zgodovinarji. Nismo veliko vedeli za njegova razhajanja strokovne in ideološke narave s slavisti na univerzi. Brali smo Goethejevega *Fausta* in za prvo šolsko nalogo v osmem razredu – pisati smo morali v gotici – nam je napisal na šolsko tablo naslov: »*Der Geist, der stets verneint*« als Teil von *Fausts Persönlichkeit*. – Latinski jezik. Učil nas je Josip O s a n a. Visoka, mogočna moška postava je z močnim, razločnim glasom napolnjevala ves prostor, ko je recitiral in smo za njim ponavljali Horacija: »Ehéu, fugáces, Póstume, Póstume, labúntur ánni« (»Jojme, plahné, Póstume, Póstume, bežeča leta ... «). Vse je bilo urejeno, vse klasično, kakor njegova velika kaligrafsko skrbna pisava. – Grški jezik. Ime profesorja vse pove – Anton S o v r è ! Takrat se še ni dal zapreti odprtine v kosti nad čelom, posledice strelne rane iz prve svetovne vojne, pa je nosil širok črn trak okoli mogočne senatorske glave kakor nekakšno posebno in izjemno odličje. Zahteve so bile hude in Sofoklejev *Kralj Ojdipus* nam je zadajal velike preglavice. Nekaj bolj vnetih dijakov smo bili vprašani tako rekoč vsako uro in pripravljen si moral biti vedno in zanesljivo. Toda bilo je nepozabno, enkratno! Pri pouku je profesor Sovrè tudi samega sebe sproti navduševal ob recitiranju grških verzov in njihovih slovenskih prevodov, ki jih je sam ustvarjal. Nemogoče je bilo ne navduševati se nad tem poukom – tudi zadnje klopi so bile pozorne, ne le zaradi svetega strahu pred strogim učiteljem. Ta strogost je bila pedagoška forma, štelu ni samo znanje, nagrajena je bila tudi zagnanost. – Obča zgodovina in zemljepis kraljevine Jugoslavije. Solunski prostovoljec, invalid dr. Ernest T u r k, ni skrival svojega jugoslovanskega,

morda bolje rečeno protialpskega, protisrednjeevropskega ponosa in ne svojega antiklerikalnega mišljenja. Bil pa je prijazen in dobrohoten profesor in do neznanja kar prizanesljiv, nekam preko razreda, preko v klopih sedečih dijakov zagledan. V prejšnjih letih nas je nekaj časa učil zgodovine povsem drugačen, v bolj znanstvenih sferah živeči in strožji dr. Karel C a p u d e r, ki je skupaj z latinistom dr. Josipom P i p e n b a c h e r j e m in ravnateljem dr. Jankom L o k a r j e m tudi podpisal maturitetno spričevalo. – Zgodovino umetnosti je poučeval klasični filolog Franc G n j e z d a, dobrodušen gospod z mehkim glasom in lepo urejeno bradico. Nikoli ni sedel za katedrom, sprehajal se je med klopmi gori in doli in, zdelo bi se, sproti sam sebi ustvarjal like velike umetnosti preteklosti. Diasprojektorja ni bilo. – Prirodoslovne stroke so stale bolj ob strani. Doga leta nas je poučeval o njih ljubeznivi, a suhoparni Franc K a p u s. Rožice pri njem niso dišale, bile pa so zanesljivo in skrbno poravnane v obveznih herbarjih. – Matematika je bila v osmem razredu klasičnih gimnazij odpravljena in v skrivnosti integralov tako nisem prodril, v prejšnjih letih pa nas je med drugimi poučeval tudi znani pisec matematičnih učbenikov, profesor Karel K u n c. – Šele na koncu naj omenim logiko in filozofijo. Snov je briljantno podajal klasični filolog Ernest T o m e c, kasneje skupaj z dr. Lambertom E h r l i c h o m ideolog in organizator katoliških mladcev. Toda to je bila šele stvar bodočnosti, v šoli svojih načel ni vsiljeval. Pouk pa je bil izreden. Sklepi sholastične logike so bili jasni in ostro zarisani, poizkusi z reakcijo psihe na čutne zaznave pa zelo konkretni in privlačni. Pravi mali Trstenjak! – Vse te, večinoma na dunajski univerzi šolane učene može že davno krije zemlja, marsikatero zrno pa, ki so ga bili vsejali, je vzkalilo in obrodilo.

Marijanišniki smo se šolali vsa leta v B razredih, brez deklet, ki so se učila v mešanih a razredih. Ob koncu osmega razreda smo sedmošolcem svečano predali ključke, nad vrati razredov pa smo namestili naspise. A-jevci so izbrali verze iz Horacija, samo latinsko seveda: *Quó semel ést imbúta recéns, servábit odórem tésta diú* («S čimer je nova napolnjena enkrat posoda, hranila dolgo bo vonj.») B-jevci pa smo zapisali iz Župančiča (*V zarje Vidove, Podoba*) simbolne besede: *Križ – naša podoba*. Danes bi se zdel ta napis predvsem izpoved vernosti, izpovedoval pa je, kot pri Župančiču, narodno stisko, to pot v diktaturi Aleksandra Karadjordjevića – in tako smo ga vsi razumeli. Razumel ga je ravnatelj, ki je zahteval, da napis odstranimo, razumeli so ga profesorji. Najbrž je moralo biti v zbornici nekaj diskusij in napis je ostal.

Tako sem se poslovil od gimnazije pri Narodni galeriji, misleč, da za zmemor. Toda prišlo je drugače. Po diplomi iz klasične filologije, antične zgodovine in arheologije in po dveh letih brezposelnosti sem dobil decembra 1940 prvo službo, ne kot profesorski suplent, ampak le kot tajnik, z dekretom iz Beograda, samo v srbohrvaščini in cirilici napisanem, na gimnaziji na Poljanah – prav tam, kjer sem bil nekoč začel svoje šolanje. Toda že marca 1941 me je »gospod minister premestil na Državno klasično gimnazijo v Ljubljani«. Tu

sem bil prav tako tajnik od 11. marca do 31. decembra 1941, spet na stari šoli, zdaj zadnji v zbornici, ko sem bil nekoč v razredih med prvimi. Moj ravnatelj je bil Belokranjec, skladatelj Marko B a j u k. Sedel sem v kotu, na vogalu zbornične mize, z levo roko sem sestavljal urnike in mesečne plačilne liste, z desno roko pa sem pisal svojo disertacijo o *Prešernu in antiki*. Ravnatelj najbrž ni bil kaj prida zadovoljen z menoj. Včasih je malo pogodrnjal, rekel pa nič. Vendar pa je poskrbel, pač ne le zato, da bi se rešil slabega tajnika, ampak iskreno meni v korist, da me je dr. Josip Mal s 1. januarjem 1942 vzel v službo v Narodni muzej. Od ravnatelja Bajuka sem prejel dekret z dvojezičnim zaglavjem, to pot ne v srbohrvaščini in slovenščini, ampak v slovenščini in italijanščini: »Kraljevina Italija, Ljubljanska pokrajina, Klasična gimnazija v Ljubljani – Regno d'Italia, Provincia di Lubiana, Ginnasio classico in Lubiana, z datumom 1. 1. 1942 – XX (fašistične ere).« Moje življenje se je umestilo v druge tire.

Po osvoboditvi 1945 je bila tudi klasična gimnazija starega tipa v našem šolskem sistemu ukinjena. V staro poslopje gimnazije pa se je vselila osemletka Prežihov Voranc. Vendar je latinščina kot neobvezen predmet ostala. Posoda, ki je bila nekoč napolnjena z duhom antike, je ohranila tega duha.

Moja klasična gimnazija! Resnični dogodki so se izgubili v tokovih časa, napol doživete in domišljene sanje pa se zde žive, kot bi se uresničevale zdaj in ne bi samo dremale v polzastrti kamri preteklosti. O jutranja vsakodnevna pot po vsem mestu od Marijanišča do šole, v trdi ledeni zimi in spomladi pod razcvetelim drevjem ob Ljubljanci! Pogledovanje po gimnazijkah in učiteljskišnicah! Obvezen, skoraj obreden in hkrati privajen pristanek v komaj medlo razsvetljeni frančiškanski cerkvi! Ali ni to moja mama, ki je služila takrat pri trgovcu Mucu na Vodnikovem trgu, pa hiti čez cesto in mi stisne v roko malico? Ali je res pobegnilo že sedeminšestdeset let od te moje mature?

V šole iz časov iz Franca Jožefa, zgrajene pred sto leti, pa spet hite šolarji in šolarke, dijaki in dijakinje, in spet se sliši iz razredov skandiranje: »*Slovenia patria nostra est*« in Horacijev izrek: »*Graecia capta ferocem victorem cepit et artes intulit agresti Latio*.«